

Fietsles vanuit de moskee

Zijn de afgelopen decennia veel kerken afgebroken of herbestemd, de bouw van moskeeën beleefde daarentegen een bloeiperiode. De moskee is in veel steden een vertrouwd fenomeen geworden. Maar wat is precies de functie van een moskee? AGORA verdiepte zich in de literatuur en sprak met dr Jeroen Doomernik, die aan de Universiteit van Amsterdam promoveerde op een onderzoek naar Turkse moskeeën en maatschappelijke participatie.

LIA DE LANGE*

Een moskee is in de eerste plaats een gebedsruimte, waar de Moslim komt om te bidden en zich in alle opzichten te reinigen. De moskee heeft directe betekenis bij drie van de vijf plichten van het Islamitische geloof. Tijdens de Ramadan wordt er tot 's avonds laat gezamenlijk gebeden en vijfmaal daags moet er bij voorkeur in de moskee tot Allah gebeden worden. Ook de vrijdagsgebeden vinden er zoveel mogelijk plaats. Naast die direct religieuze functie is de moskee een belangrijk sociaal-cultureel centrum in de wijk, waarin uiteenlopende activiteiten plaatsvinden en waar de imam als raadsman geraadpleegd kan worden. Doomernik: "Over het algemeen heeft een moskee een omvangrijke vrij harde kern van mensen die zich erg betrokken voelen bij de moskee, er ook lid van zijn en contributie voor betalen".

TAX-FREE

De meeste moskeeën bieden mogelijkheden voor kinderopvang, ontplooiën activiteiten op het gebied van vrouwen-, jongeren- en ouderenwerk en hebben soms zelfs eigen voetbal-, volleybal- of tafeltennisteam. Een moskee omvat bijna altijd een (levensmiddelen)winkeltje waar vanwege de Nederlandse scheiding van kerk en staat geen belasting op de producten wordt geheven en waar dus tax-free bood-

schappen gedaan kan worden. Daarnaast bevindt zich vaak een kapper in de moskee en wordt het gebouw dikwijls gebruikt als theehuis met mogelijkheden voor tafeltennis en biljart en als ruimte voor feesten. Verder is er veelal een logeerruimte voor binnen- en buitenlandse leraren en gastsprekers aanwezig. In sommige moskeeën is een mortuarium opgenomen. Voor de bouw van een moskee gelden maar enkele voorschriften die direct voortkomen uit de Islam. Vandaar dat de verschijnings-

De nauwelijks als zodanig te herkennen moskee in Amsterdam Oost. Bron: Plan Amsterdam.

vorm van een moskee nogal uiteen kan lopen: van een uitbundig gebouw met vier minaretten en een reusachtige koepel zoals de Pakistaanse moskee in Amsterdam Zuidoost, tot de nauwelijks als zodanig te herkennen moskee in de Celebesstraat, ook in Amsterdam; een gemengd nieuwbouwproject van moskee met daarboven woningen. Marokkaanse religie in een jasje van Nederlandse doelmatigheid en soberheid.

KAABA

Een uitzondering op de grote bouwkundige vrijheid is het voorschrift dat de gebedsruimte op Mekka georiënteerd moet zijn. Bij zijn gebed moet de Moslim zich evenals zijn broeders over de hele wereld naar een punt op de aarde richten: de Kaaba in Mekka. De gebedsruimte is daarom altijd afgesloten door een wand met

een kleine nis (de mihrab), waar zich de gebedsruimte bevindt van de voorganger. De oriëntatie van de wand op Mekka luistert nauw en wordt daarom door de architect met een kompas bepaald. Omdat zoveel mogelijk Moslims de gelegenheid moeten hebben om tijdens het gebed zo dicht mogelijk bij Mekka te zijn is de wand bij voorkeur breed. Dat verklaart waarom moskeeën doorgaans ondiep en breed zijn, in tegenstelling tot de christelijke kerken. Op de uiteinden van de wand staan één of meer minaretten. De minaretten zijn op de eerste plaats bakens om de plaats van de moskee en de richting van Mekka aan te geven. Van oudsher werd vanaf een rondgaand balkon rond de minaret opgeroepen tot het gebed. Dat oproepen is steeds minder in gebruik, onder meer vanwege de milieubepalingen op gebied van geluidshinder. De koepel op het dak symboliseert de wereldomvattende reikwijdte van de moskee.

De interieurs van de meeste nieuw gebouwde moskeeën worden gekenmerkt door een groot aantal zuilen in de gebedsruimte. Dat principe komt voort uit het oertype van de Arabische moskee, de zevende eeuwse zuilenmoskee die oorspronkelijk werd opgericht bij de karavanserai, halteplaatsen van karavanen in woestijngebieden. Ter bescherming tegen woestijnwinden bouwde men als gebedsruimte een omringing van leem met overkappingen van houten palen waarover palmbladeren gespannen werden. De houten palen werden later vervangen door zuilen die uit Griekse en Romeinse bouwvallen werden meegenomen. Uit dat type werd uiteindelijk de zuilenmoskee ontwikkeld, die naar behoefte uitgebreid kon worden. De gebedsruimte in moskeeën is voor vrouwen nog altijd verboden terrein; voor hen worden aparte verblijfsruimten gemaakt waar zij via een monitor de gebedsdiensten kunnen volgen. Ook zijn er aparte ingangen voor mannen en vrouwen.

NATIONALITEIT

De bouw van nieuwe moskeeën in Nederland kwam halverwege de jaren tachtig in een stroomversnelling. Vóór die tijd werden vaak oude scholen, bedrijfspanden en in onbruik geraakte kerken als moskeeruimte gebruikt. Hoe komt de vestiging van een moskee en de lokatiekeuze tot stand? Jeroen Doomernik wijst er allereerst op dat moskeeën van verschillende nationaliteiten vaak heel gescheiden

werelden zijn: "Het Islamitische geloof is niet een zo'n bindende factor dat er gezamenlijke moskeeën worden gebouwd. Ook tijdens het vrijdaggebed zie je in een Turkse moskee nauwelijks een Marokkaan en vice versa". Zo hebben de moskeeën in Amsterdam ieder hun eigen nationaliteit: er zijn nu elf Turkse, vijftien Marokkaanse, vier Surinaamse, één Egyptische

Biddende Pakistaanse Moslims in Amsterdam Zuidoost

en twee Pakistaanse moskeeën in de hoofdstad. De moskee heeft daarmee niet automatische een functie voor alle Moslims in de directe omgeving. De meeste Moslims zijn georiënteerd op de dichtstbijzijnde moskee van hun eigen nationaliteit en stroming.

Voor de vestiging van Turkse moskeeën onderscheidt Doomernik drie principes: het community-, het entrepreneurs en het concernmodel. Deels is er een relatie tussen het vestigingsmodel en de mate van orthodoxie van de betreffende moskee. In het community-model komt de moskee voort uit een bestaande gemeenschap van mensen waarbinnen de behoefte opkomt om een moskee te stichten. Doomernik: "De eerste moskee in Amsterdam stond aan het Rokin, middenin de binnenstad; een wijk waar nauwelijks Turken wonen, maar die wel centraal ligt voor de Turkse moslims uit alle omliggende buurten van de stad".

Het tweede model is het entrepreneursmodel. Het entrepreneursmodel is meestal van toepassing op afsplitsingen van de hoofdstroming binnen de Islam, zoals de meer orthodoxe Mili Görüs. "In die gevallen moet de markt nog veroverd worden, er moet iets verkocht worden waar de mensen nog niet aan gewend zijn. Daarom is een strategische lokatiekeuze voor hen heel belangrijk. In Amsterdam vestigden de entrepreneurs zich vooral in de wijken waar de meeste Turken wonen: West, De Pijp, Oost, en verhuisden mee met families die naar grotere woningen in nieuw West verhuisden".

Het derde model, het concernmodel, is als het ware een reactie op de opkomst van de afsplitsingen binnen de Islam in Nederland en Duits-

land. Doomernik: "Vanuit Turkije werd het entrepreneurs-model als een bedreiging gezien; men was bang dat de meer orthodoxe richting terug geëxporteerd zou worden naar Turkije. Voor de Turkse regering was dat aanleiding om vanaf de jaren tachtig te investeren in moskeeën en imams in Nederland en in Duitsland, ook in de vorm van nieuwbouw. Minstens een derde van de moskee-verenigingen en moskeeën zijn in handen van de Diyanet, de hoofdrichting die in Turkije min of meer beheerd wordt door het Turkse Directoraat van Religieuze Aangelegenheden. Het concernmodel houdt dan ook een soort multinationale onderneming in". Vanuit het concernmodel zijn er twee varianten: een grote moskee op een centrale plek die als vlaggeschip werkt of gewoon in de wijk verspreide moskeeën.

FIETSLES

De bouw van een moskee betekent een enorme investering. De bouwsom van de eerder gememoreerde nieuwe moskee onder woningen in Amsterdam bedroeg bijvoorbeeld vier miljoen gulden. Van rijkswege is er in Nederland geen geldelijke steun voor de bouw van religieuze ruimten, dus ook niet van moskeeën. Afgezien van mogelijke gemeentelijke bijdrage blijft de overheidssteun beperkt tot het mogelijk maken van religieuze nevenactiviteiten zoals bijvoorbeeld godsdienstonderwijs. Over het algemeen worden de moskeeën gefinancierd vanuit de -internationale-Moslim- gemeen-

schap, maar er zijn ook banden met Saudi-Arabië, met name bij de meer orthodoxe richtingen. Doomernik: "En er zijn bijvoorbeeld Marokkaanse en Turkse zakenlieden die in staat zijn om een grote donatie te doen; voor een Moslim is er niet mooier dan dat. En ook in Turkije zijn mensen met geld en connecties".

Ook bij de meer orthodoxe richtingen overheerst volgens Doomernik de positieve rol van een moskee in een wijk. "Bij de Mili Görüs zie je dat de jeugdige generatie een heel andere oriëntatie heeft; zij hebben veel minder dan de eerste generatie een band met het land van herkomst en zijn gericht op het functioneren in de Nederlandse samenleving; we moeten zorgen dat we in de Islam die dingen vinden die het mogelijk maken om hier te functioneren. Die omslag is heel belangrijk geweest en uit zich niet alleen in ideeën, maar ook in de activiteiten die worden ontplooid; dan wordt er vanuit de moskee een computercursus georganiseerd. In de Indische buurt in Amsterdam werd vanuit de moskee fietsles aan vrouwen gegeven. Van het begin is mij heel duidelijk geweest dat vanuit de Islam geen enkele dreiging uitgaat; de jongeren die naar de moskee gaan hebben een bepaalde oriëntatie. Je moet je meer bezorgd maken voor mensen die nergens bij horen, maar een beetje rondhangen en geen meetlat hebben".

*Redactie Agora

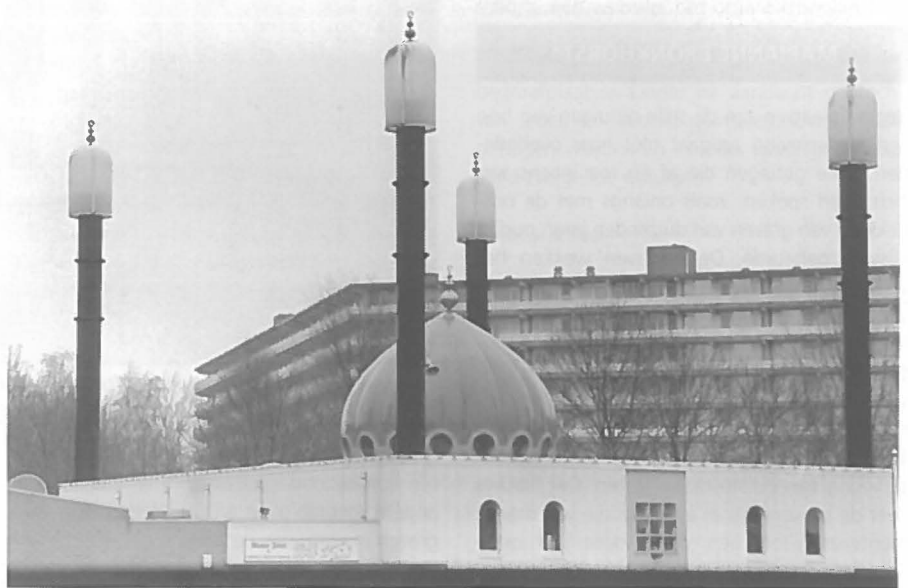

Foto: Moskee Taibah in Amsterdam Zuidoost. Bron: Stichting INS.